

Снежана С. Башчаревић¹
Универзитет у Косовској Миштровици
Училишњи факултет у Лейосавићу

ЕТНОС И ТОПОС У ПРИПОВЕТКАМА ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА

Рад разматра присуство етноса и топоса у приповеткама Григорија Божовића. Оне говоре о стварним личностима и догађајима из пищевог завичајног Ибарског Колашина. Божовић је тежио да кроз приповетке усклади животну и литерарну материју. Оне представљају праве етнографско-топографске скице чинећи, у збиру, исечак историје Колашина. Истраживање применом плурализма метода биће нужно. Закључићемо да се писац субјективно одређује према друштвено-историјској стварности средине коју осликава и да представљени етнос и топос у његовим приповеткама, можемо назвати колашинским.

Кључне речи: етнос, топос, Г. Божовић, приповетке, Колашинци, Ибарски Колашин.

Књижевност на Косову и Метохији развијала се далеко од књижевних и уметничких ауторитета. Она дуго није имала свог књижевног хроничара. Судбински везана за територију са које је потекла, ова литература била је препуштена сама себи, таленту аутора, случајевима личних познанстава и друштвеном положају писца. Стварана под изразито неповољним околностима, српска проза са овог подручја је, упркос свему, дала одређене резултате, понекад неочекивано добре и тако се укључивала у корпус целокупне српске књижевности.

Приповетке Григорија Божовића мотивском разноликошћу, значењском и изражајном слојевитошћу допринеле су, већим делом, афирмацији књижевности на Косову и Метохији. Божовић је карактеристичним смислом за податак и његово синхроно и дијахроно димензионирање осветлио положај староседелаца на Косову и Метохији. Староседеоци о којима пише су особе без страха, које су поштовале обавезу према претходницима, трпеле тежину зулума и ропства, свесне прошлости и завета да остану на прадедовском тлу. Божовић је своју љубав према њима исказивао ускликом и парадоксом: „Били су раја да би царовали” (Božović 1998: 54). Не налазимо да је ико пре и после њега тако сажео историју и ентитет у понос и љубав према чуварима етноса. Етнос је група хомогене културе, истих веровања, заједничког порекла, исте групне свести о себи, заједница са својом традицијом и смислом живота. Овај термин се употребљава за означавање појединих делова народа. Под ет-

¹ snezanabascarevic@hotmail.com

носом се, заправо, подразумева, скуп свих особина које једну заједницу чине посебном и различитом у односу на другу заједницу сличне врсте. Колашински етнос, који Божовић описује, у својим оквирима чува већину традиционалних својстава.

Људима, себрима, који су успели да сачувају Косово и Метохију, Божовић супротставља оне који су узмакли, издали народ и традицију зарад интереса, утицаја и власти. Њих је иронично идентификовао и закључио да им кроз душе никада није прострујао косовски мит, нити их је прожелата тајна косовске коби, као у приповеци „У злу“:

„По свем Колашину полегла стравична пустош као да је настао смак света. Пошто је пројурила једна баварска дивизија, побиљушила што је узгред нашла и попалила што јој се од вредности учинило, пуна четири месеца витлале су овуда арнаутске и потуричке хорде да доврше оно што војска није могла или није хтела. Генерал Шњарић, по гласу некад најбољи жандармеријски официр у Европи, Личанин и граничар, мирно је седео у Митровици крај Косова као дивизијски заповедник и по наговору месних бегова лаке руке издавао дојучерашњим качацама отворене заповести да по Колашину хватају заостале људе, пушкарају, пале и грабе само онако како се вазда чини кад раса на расу насрне, мислећи да је то последњи обрачун. Узалудно је куцао на његова врата прота Анђелко, безуспешно је пред њиме клечао и кроз сузе молио његов друг и знанац професор Маџура: аустријски пандур а наша крв слушао је само обријаног Кевеша да се истреби све што је српско. Па је још озбиљно уверавао како се навршило време да се збуди по оној народној: 'Од зла рода није порода, од зла дела нек није колена...'” (Воžović 1998: 79).

Значај Божовићеве прозе је у томе што је помоћу ње снажио народни дух, растеривао дефетизам који се у људе уселио као последица страдања у Првом светском рату. Будио је веру у српском човеку, подстицао га да развије своју стваралачку енергију, с једне стране, а са друге разобличио је околности из којих се подизала животна малодушност. Стога, Божовићева проза има и уметничку и документарну вредност. Она је заснована на факту, али јој пише изворни доживљај даје посебну вредност. Многе од приповедака могу представљати значајну грађу за оног ко се бави историјом овог времена, али оне садрже и Божовићу својствен импресионизам, премда он почива, у крајњем, на животној чињеници коју писац на свој начин објективизира.

Божовићеве приповетке су и утисци о расним, националним и социјалним приликама у нашим крајевима. Он је најбољи познавалац старинске, али у примитивности необичне сложене психологије раса и људи нашег балканског југа. Писац стрпљиво и предано истражује све што је везано за карактеристике поднебља које описује и за људе које сагледава у историјској дистанци, али и у садашњости. Таквим својим записима буди интересовање код читалаца и употпуњује њихова знања о ономе што је у средишту његовог саопштавања. Нарочиту пажњу обраћа на етнографски материјал, истините детаље и при томе има у виду сложеност национално-политичких односа и позиције српства.

Поред разноврсних мотива који се тичу егзистенцијалне синхронije и дијахронije српског човека, као и описа природе и бележења занимљивих фолклорно-етнографских, карактеролошких појединости и слично, значајно место у Божовићевим приповеткама припада уобличавању ликова и портретисању. Посебну пажњу посветио је планинцима, народним вођама, узорним свештеницима, учитељима и мисионарима. Унутар приповедака ови ликови су у функцији духовног, просветног, националног и цивилизацијског преображаја краја у коме живе и делују. Писцу су драги његови брђани и осветљавајући их он настоји да се карактеролошки допадне читаоцу. Он их индивидуализује као типичне представнике колектива, етноцелине и у приповеци „Витешка подвала” дочарава их постепено:

„Чудан су народ брђани. Воле да се другима олако подсмехну, драго им је кад кога насамаре, сви су у причама и шалама, тешко коме заборављају, а с јадам праштају. Али имају једну слабост: сакрију као под камен све оно што би их по другим околностима могло разнети нејуначким гласом” (Božović 1998: 65).

Књижевни јунаци су истовремено ведри и озбиљни. Да би их уверљивије представио, аутор се позива често на фолклорно наслеђе. Да није било Божовића, данас би већ били заборављени чувени колашински кнежеви, гуслари и јунаци. Међу гусларима најчувенији, свакако, старац Милија, Аврам Луковић и Јосиф Јанић. Најлепше странице и редове писаца је посветио управо њима, као и другим знаменитим Колашинцима: Благоју Коматовићу, Дмитру Кокери, Крсту Швикувићу, Станиславу Косибари и Рогожњанину Јеротију. То је било оно поколење поред којег је Божовић растао, а које је у њему будило дивљење и надахнуће. Наводимо пример из приповетке „Дмитар Кокера”:

„Петог дана, изјутра, рањени Дмитар Кокера већ дође к себи и могаше по коју да проговори. Око њега његова четири сина као четири вука, који му се за све време нису од постеље одмицали, очекујући само да издахне па да лате пушке и пођу у освету. Крај рањеника још неколико старца из села и видар Стојан Матасука, који за овакве случајеве осим нешто прастаре хирургије има свега два лека: печен млад крављи сир за прве дане и после неки мелем, чију ће тајну тек на самрти предати најмилијем сину” (Božović 1998: 156).

Животна проблематика, менталитет људи и њихови односи, питање и судбина српског језика и народа добили су у Божовићу талентованог саговорника и тумача. Уносећи у приповетке лични доживљај крајева и људи о којима пише омогућио је читаоцу да упозна пишчев став (Milošević 1964: 112). Као изданак херојско-патријархалне средине Божовић истиче оне унутрашње људске вредности које су одувек биле у природи Срба: високу моралност, национални понос и православну припадност. Видно је његово настојање да и у случајевима када се држи фактографије у приказу појединих ликова, налази начина да их уметнички актуелизује и да им подари меру живости и убедљивости. Аутор

успева да саопшти и нагласи моралну ноту, мисаоно-емотивну суштину, да истакне особеност средине у којој се налазе.

Божовићеви Колашинци су углавном сви одани српству, вери, чојству и јунаштву. Али упркос немерљивој љубави према њима и завичају, не идеализује их. Он зна и за многе њихове мане: прзнице су, пијанице и грубијани, за Чечевце каже, у десетерцу, да су кавгаџије и у пићу тешке пијанице, чувеним испичутурама назива Диловиће и Мојсиловиће. Понекад према својим Колашинцима зна да буде и ироничан. Ево како их види пред Црном Ријеком, на Петровданском сабору:

„Средину заравни заузели Колашинци. И око њих су дрвљаници од пушака. Осећају се да су на дому и некако би хтели да буду бољи од свих. Но узалуд. За Рогожанина су они по мало хајдуци, по мало безверци; за Штавичанина дивље козе као Арнаути, а Пећанци им ћутке више цене прве људе но пушку. Јер су очигледно по казни и омашују на Црногорце и Арнауте кад им је широко око врата. Побожни су само кад угледају ћивот Светога Петра, а божја вера, уштинуће какву снашу из другог села чим изиће из цркве још на оном мостићу... Пију и о женама не воде бригу: тешко тима ако их на сабору не чисте мајке и тетке!...” (Воџовић 1998: 45).

Из звукова прошлости издвајао је меланхоличне тонове који су одзвањали трагиком у гласовима колашинских женских ликова: Богдане, Сребре Стрмчанке, Иконије, Стајке Сталетине и других. Тако су у први план избијале трагичне људске судбине, попут судбине Сребре Стрмчанке:

„...Нико никад за њу ружну реч не рече, нити мога; њен муж је био потајно поносан и није јој све то бранио. Али једнога Госпођина – дне пошла она са осталима на сабор, а њен Петроније стигао тек око подне из печалбе, јер је био дунђерин, онако необучен. Она, као пред главу, никад ни лепша ни накићенија. Стала крај совре, двори девере и сељане и зачињава лепотом сав сабор. Као да неком пркоси. Смркло се дунђерину као каквом Арнаутину, онако будибог с нама. Намигнуо јој оштро и окупио пред собом као какву неваљалицу. Надно Дријења одломио велику грану, мало је окресао, па јој уз пут почео њоме скидати трепетљике и ронити сјактице као да млати под јесен орахе све док нису дошли до куће...

Ето због тога се она читаве дане затварала у својој клијети док није изаткала овако грубо платно да би се мимо друге нагрдила. Од тога времена она се више не ођену док није постала оваква авијест. За инат мужу. Нити му роди више ћетета... А он се, виђео си, сад каје и поштује је као светитељку. Само доцкан: – освети та све своје мучене друге по Колашину!...” (Воџовић 1998: 131–132).

Увек у строгој функционалној зависности од садржинских токова нарације, у књижевном изразу колашинског писца сензибилитет живо варира. Он радознано загледа у лице судбине патријархалног човека, а нарочито патријархалне жене и лексичком једноставношћу приповедачког изрази открива елементарну искреност. Асоцијативним богатством и хармоничном усклађеношћу са завичајним поднебљем, божовићевско казивање поседује особену унутрашњу лепоту уметничких структура.

Жена је најдубљи и најпоетичнији извор књижевних надахнућа, језгро на коме је уобличена визија света многих писаца, па и овог. У грађењу женских ликова, Григорије Божовић је снагом изузетне сугестивности износио трагичност ситуација и драматику животне игре. Наводимо одломак из приповетке „Пустошна девојка“:

„И онда га с очајном гадљивошћу снажно гурну низ обронак, па чувши и да се скотрља огресе и шљепну у поток, она се дрхтаво саже и поглади руком своје ипак неокаљано девојачко стегно, као да хтеде да га очисти. Тада сазнаде, први пут у животу, како постоје и ружне жеље и уплаши се за све светиње које постоје у њеној свести. Бледа, али радосна за своје држање, она полако крену на чардак решена да брзо опере свој невелики грех и са себе и са манастира” (Воžović 1998: 137).

Комбинацијом утисака, опажања и повишеном емоционалношћу, писац је женске ликове градио из контрастног судара флуидне отмености и дубоке чулне грознице, доводећи у међусобни однос различите емоционалне страсти и психолошке компоненте. Његове јунакиње не робују само својој судбини наметнутој неписаним законима патријархалне средине већ и ватри својих страсти. Мотивисаност таквих стања у приповећкама Григорија Божовића је унутар логике поетскога, зато се чини да се све трагичне љубавне судбине жена сливају у један лик. Тако је из невеликог тематског круга, понављајући теме и мотиве, варирајући појединости спољашње природе – изглед и амбијент у коме се жена креће (све у оквиру исте средине, атмосфере и обичаја), једноставним књижевним средствима и аутентичношћу свога гласа досезао до најдубљих тајни. Ликови његових приповедака нису стилизоване романескне визије, већ делују као материјализација доживљених искустава подигнутих до снажне уметничке експресије.

Осим у симболичном броју приповедака, Божовићеви ликови су и по руху и по круху сељачка сиротиња. У опанцима на „притеној узици” и изанђалом „црном гуњу” од „грубог сељачког сукна”, са „широким турским силавом” око струка, они су упростојеније одевени једино о крсној слави, на свадби и на сабору, кад „једанпут у години” пођу у цркву „на причест” и кад изиђу „међу свет”, а њихове жене, кћерке и снахе су у „кошуљи од тежине” преко које је везана „увијанка” да би се покрили и сакрили „кајаси рита”, с извесним јелеком на прсима, такође само о слављу и празнику. Божовић је тежио да за своје приповетке издвоји и одабере, без произвољности, оне садржаје који су представљали објективну слику стварности – пре свега сву сложеност деловања непревазиђених патријархалних закона.

Приповедачки простор Григорија Божовића, како смо из претходно наведеног могли запазити, у већој мери је везан за Ибарски Колашин. Категорија топоса, у његовом случају, везана је за Колашин и он може понети придев колашински, јер обележава фабуларни оквир његових приповедака. У њима, овај простор, добија допунски смисао и у духу симболике. Ибарски Колашин добија значење „тачке” где долази до ра-

дикалних промена, где се доносе одлуке, обнавља и пропада. Божовић о Колашину пише са великом љубављу. Његово кретање према Колашину, кроз књижевни текст, симбол је духовног остварења. Божовићев поглед, узнет према Бериму или врховима Рогозне, успео је да запамти завичајни Колашин, онакав каквог нико није описао и какав и данас постоји само захваљујући његовим причама. У „Речнику”, који је дао уз „Приповетке” из 1926. године, Божовић је о овом крају записао:

„Удно Санцака, на падинама Мокре и Рогозне, изнад Косова, петнаест километара више Митровице уз Ибар па до Рибарића протеже се брдовита горштакча жупа или нахија Колашин. Његова северна граница иде билом Рогозне, а крајња му је јужна тачка на брду више Рудника у срезу дреначком. Својим горњим током протиче кроз њега Ибар” (Воžović 1998: 273).

А, за реку Ибар у колашинској легенди „Лукин вир” пише следеће:

„Према Газиводама, испод самога рогла њиховога, хучно удара плаховити Ибар у кршеве Вељега Бријега. Пенушави таласи, као страшне водене аждаје, гомилају се, претурају се, прескачу се и хитају да што пре ударе о зелено стење, као да имају нешто да отму, да зграбе” (Воžović 1998: 7).

Креативна самониклост Григорија Божовића потиче из пищевог интуитивног поимања да гласови прошлих времена допиру из тегобне балканске, српске, завичајне, колашинске стварности. Гласове традиције доживео је у представама колективне меморије. Приповеткама о Ибарском Колашину Григорије Божовић је успео да укрсти изворне гласове народних предања, фолклорне елементе и завичајне мотиве са чињеницама најтачније стварности. Духовно заједништво овог писца са прошлошћу и традицијом, добијало је у приповедачком опусу карактер индивидуалног исповедања.

Уверен да песничка реч извире из недара живота, Божовић се није удаљио од поетичне средине свог Колашина (синтагма коју је често користио). Осећајући специфичност тла са кога је поникао и особеност живота који је из перспективе његове емоционалности био најбитнији, створио је по нагонском стваралачком императиву приповетке ослобођене од формалне дотераности, неоптерећене помодним спекулацијама. Естетичке критеријуме изградио је по сопственим мерилима, сматрајући да је коренско осећање завичаја битније од књижевне начитаности. Наводимо пример из приповетке „Ваздашњи сапутник”: „Код Добре Воде смо. Још мало па ће почети спуштање ка Колашину. Оставићемо планинску греду и прилично удобан друм врлетне Рогозне, па низ застранке, кроз камењаре и папрадишта до Лучке Ријеке” (Воžović 1998: 226).

На страницама Божовићевих дела читалац осећа колико је за њега важна слика живота и напор не само да изложи готове резултате, постигне савршенство спољне форме, употпуни и заокружи целине својих књижевних структура, већ и да изрази снажну експанзију тога живота и унутрашње јединство поетског доживљаја и поетске експресије, кроз потпуну преданост предмету који слика. Адекватне примере учили смо у приповеткама „Са зелене лонце” и „Покрај сасушених храстова”:

„Стигосмо под Берим, ребрасти врх колашинске Мокре. То је с десне стране Ибра, баш према Јелечу, а недалеко од Брњака, где су били краљичини двори. Бејаше диван септембарски дан, јасно сунчан и топао, те зелено лишће по гори добило нову снагу, а трава букнула као да је пролеће” (Воѡовић 1998: 239).

И, други пример: „Јездити Рогозном испод самога црнога Врха и обртати се око Јелеча и лети је тешко. Њене сусетске, мрачне дубодолине, прла и оштре врлети мучне су и за навиклу ногу планинчеву” (Воѡовић 1998: 255).

Описи у систему психолошких мотивација нису само слика средине, већ саставни део атмосфере живота, функционална уметничка средства којима писац остварује поетски однос према стварности.

Однос према традицији у прози Григорија Божовића је сложен. Он сматра да је традиција скуп животних обичаја и народног веровања, који српску заједницу везују за све оно што је у прошлости било подстицајно, државотворно и национално. На традицију је гледао, пре свега, као на израз духовне енергије народа. Уочио је да традиција живи у српском народу и да се обнавља светосавским, дечанско-пећким, доситејевским и вуковским духом.

У интервјуу Бранимиру Ђосићу он нарочито потенцира следеће: „За моје развијање у овом правцу несумњиво је важно место где сам се родио, као и породица у којој сам се родио. Ја сам угледао света на крајњој тачци динарског типа према Југу, у Колашину...” (Воѡовић 1998: 146). У време када је српска литература, у тежњи за превазилажењем својих до-тадашњих хоризоната, била наклоњена страним књижевностима, Божовић је остао доследан интуитивном осећају, уверен да ће на тај начин испољити аутентичан стваралачки замах и креативну енергију. Оно што се сматрало његовим провинцијским менталитетом и недостатком књижевне и културне радозналости било је, најдубље поимање сопствене, елементарно снажне књижевне изворности. Поседовао је снажан и оригиналан стваралачки темперамент.

Разапет између израза и замисли, визије и могућности њеног саопштавања Божовић је на особен и оригиналан начин усклађивао мотиве из свакодневног живота са књижевном структуром. Није полазио од унапред утврђених књижевних принципа у обликовању књижевне материје, већ је у развоју уметничке зрелости форма његовог дела проистицала из стваралачке концепције да обухвати све што је судбоносно и драматично. Исказивао је потресне људске драме одређене историјске епохе у којој су се дешавале.

У свакој Божовићевој приповеци постоје вредности књижевног израза неоптерећеног спекулацијама, слободног до књишке конструктивности. Стваралачка концепција његове прозе тежи за обухватањем драматичних конфликта изазваних унутрашњим противречностима које воде ка драматичном врхунцу. Објективне противречности друштвено-историјске и књижевне епохе у којој се Григорије Божовић формирао као приповедач и путописац условиле су особеност његових приповедака.

Ништа у приповеткама није позајмљено, туђе – ни поетски свет, ни стваралачки импулси, ни уметничка средства.

Божовић је у својом приповеткама успео да повеже унутрашње поетске слике и да дијалозима искаже потресне људске драме. Поетичност у његовом књижевном делу извире из посебног одређења према друштвено-историјској ствараности епохе коју слика, а књижевни израз је културно условљен. Приповедач се не може посматрати ванвременски, изван историјског, социјалног, психолошког и културног контекста средине у којој је поникао и која је неминовно утицала на формирање његовог духовног лика (Ваук 2004: 274). Посматран из перспективе времена у коме је настао, приповедачки опус Григорија Божовића није само сведочанство о огромном напору, већ о стваралачком подвигу писца који није успео да превазиђе сопствену патријархалност, али је дубоко поникао у трагику живота који слика.

Особеност и специфичност приповедака Григорија Божовића није само у оживљавању постојећих садржаја које му је својим локалним колоритом нудило завичајно поднебље, нити у оригиналној интерпретацији постојећег, већ пре свега у ономе што настаје само посредством стваралачког чина, у исказивању унутрашњих поетских импресија које је приповедач успео да транспонује у оригиналне уметничке симболе. Квалитети таквог књижевног израза нису спољашње природе, јер се откривају у контекстима Божовићевих књижевних структура, у пуноћи и густини животних садржина, у синтези властите песничке егзалтације са судбином његових јунака, у поетској видовитости којом из духовног заједништва са средином из које потиче извлачи и свој поетски идентитет. Божовић приказује да су епско надахнуће и топла породична атмосфера красили сваки колашински дом, о чему оставља присно сведочанство пуно етнографских и лексичких детаља. Кућа Благоја Коматовића, и њен опис, само је један од примера:

„Уђосмо у пространу одају на изби, чисту и осветљену. Једна њена половина застрвена свежом папраћу, па озго черге, шаренице и јастуци. На другој страни до половине, уздуж поред зида, невисока совра на ногама као сто, од мрке брекиње, лепо углачане и савршено чисте. У зачељу столац са наслоном, а доле клупе, покривене ирамима. На средини совре свећњак са великом лојаницом, хлебац и гомилица ситно утуцане соли. На зидовима две мале лампе, оружје, један дугачак чибук са лулом за цигарету и велике већ почађале гусле, са пребаченим преко њих жутим дреновим гудалом. Соба намирисана тамјаном и старим босиљком, а од простирача се осећа пше-ничница, коју Колашинке употребљавају да им мирише рубље и стојничка простирка. Све на својем месту, чисто и zgodно, као да улазиш у храм, а не у кућу. Просто и сељачко, али мирно и отмено” (Воžović 1998: 125).

Кућа у Ибарском Колашину, ако није многољудна и „гласовита” и не припада породичној задрузи, онда је кривача, бусача, колиба или брвнара под сламом, каменим плочама или „шинданим буковим проштима”, поцрнела од чађи из отвореног огњишта. Наводимо пример из приповетке

„Љута православка”: „Кућа је била на сред села, сасвим уз друге блиске рођаке њеног мужа. Скромна планинска кривача, покривена сламом до земље и ограђена платном, без иједног прозора” (Воѡовић 1998: 122).

Сличан пример уочавамо у приповеци „Рако Козаревац”:

„У Козареву, брежуљкастом и присојном селу, врло старинском, простом и скрајнутом насељу колашинском, на једној заравни недалеко изнад заједничког кладенца, била је његова почађала, сура и бедна кривача. Њен мрки покров од сламе ветар је на неколико места сасвим био сљуштио, те су стрчали голи срчеви рогови и букове проштине. Плот је око ње био отрунуо и искривио се: да га само такнеш, не би се развалио, но би се расуо као давнашњи костур. Место врата, с источне стране, ликом привезана је била за искривљене стубове јасикова вратница, а место димњака видела се испод самога врха некаква рупа као да је тамо утина направила себи гнездо. Двориште није било ограђено; у њем, осим тора од веома старих врљика и унутра искривљена наслона, није било ничега, а по израслој травини видело се оначас да домаћица ове немилосрдно запуштене куће не излази увече да причекује стада и безбрижне чобане” (Воѡовић 1998: 19).

Испод крова колашинских кућа се и руча и вечера „залогај хлеба” из „крњаве црепуље”, умешен од јечменог брашна; деци се купи силит и „подели по кришка” о крсној слави и Божићу, а на софи и на столу нађе се „каве, вина и ракије” само кад се, по налогу верско-националног „реда и божијег закона”, брав из тора прода на пијаци да се „светац не би наљутио”, често последње што се још има. Божовић пише:

„Било је већ наступило славско вече. Дан је био каљав и суснежан, али без мразова. Цело се село ужурбало, куће се светле и жагоре. Чељад радосно снује по улицама и са буктињама дочекује госте, својту и пријатеље, прихвата њихове пуне торбе дарова и уводи их у куће. Још само мало па ће засести на пуну свечарску совру и прославити крсни светац онако како је старина завештала. И Ракова је кућа добила свечани изглед. Цела њена десна страна застрвена, велики огањ наложен, а уз њега пристављени замашни свечарски лонци од црне глине, које сирота Весна мирно надгледа да не би прекипели или загорели: срадно се стара да после гости рекну како су били на слави код домаћина, а не божјака и фукаре. Дошли и гости. Живана им служи већ трећу каву, а Вукојица ко зна коју чашу по реду. Чека се само још на домаћина, на Рака Козаревца” (Воѡовић 1998: 28).

У овакав или сличан дом Божовић смешта радњу својих прича, уводи гусле и наздравице, славе весеља, радост и жалост, храброст и страх, праштања и освете, топлу љубав велике породичне заједнице и неминовне деобне неспоразуме, лирску песму, добродошлице, досетке и шале, понекад и на свој рачун. Тако Јевто Добрашиновић из Вељег Бријега, познатији као Дилберага Љутић, „љутито” пребацује писцу:

„Како што?... Што нијеси овђе! О, ђаво ти књигу и бијели свијет!... Да те је мајка срећна родила, ти не би обијао с мора на Дунаво, но би мајци чувао овце по Куртову Гробу и Смилову Лазу иза Млијечњака. Вјера и бог! И био поштен Колашинац као и други, а не посланик и ђаво?... Видиш како сам љут и како ми је презиме сад!...” (Воѡовић 1998: 31).

Колашин и јунаци Божовићевих приповедака и путописа живи су не само за књижевно образованог читаоца већ и за широку читалачку публику која их прима на један фамилијаран, народски начин. Транспозиција документарног фактора и животне истине у књижевно дело постала је доминантан метод у Божовићевом стваралачком поступку. Менталитет, говор, етнос, вера, обичаји, атмосфера, место и његов изглед, локални крајолик и поднебље у структури књижевног текста овог писца добили су значење универзалног уметничког симбола. Божовићеве колашинске приповетке су и литература и историја и етнографија и топономастика и географија. Многе представљају праве историјско-етнографске скице, чинећи у збиру прави исечак Колашина. Приповетке Григорија Божовића имају уметничку и документарну вредност. Засноване су на факту, али им Божовићев изворни доживљај даје посебну вредност.

На основу приповедачког опуса Григорија Божовића уочавамо да је он на свестран начин и карактеристичним смислом за податак осветлио положај староседелаца у Ибарском Колашину. За Божовића су староседеоци „најпергаментније писмо”, веза са подвижним и легендарним – косовским митом. Писац је свом Колашину поклатио оно што је ретко који српски приповедач свом завичају. У свакој пишчевој причи из Колашина осећа се неизмерна љубав и необична непосредност у приповедању, која често брише границу између документарног и књижевног. Само је велики уметнички таленат допринео да Божовићеве приповетке и данас делују као успеле уметничке слике, чинећи непоновљиву литерарну целину, али и својеврсну историју Колашина. Зато, са разлогом, представљени етнос и топос у Божовићевим приповеткама, можемо назвати колашинским.

ЛИТЕРАТУРА

- Adorno 1979: Т. Adorno, *Estetička teorija*. Beograd: Nolit. [orig.] Адорно 1979: Т. Адорно, *Естетичка теорија*. Београд: Нолит.
- Bauk 2004: S. Bauk, Iz razvoja srpske gramatičke misli, u: *Gramatički opis srpskog jezika*, 33/1, Beograd: MSC, 274–286. [orig.] Баук 2004: С. Баук, Из развоја српске граматичке мисли, у: *Грамаћички опис српског језика*, 33/1, Београд: МСЦ, 274–286.
- Bogdanović 1986: D. Bogdanović, *Knjiga o Kosovu*, Beograd: SANU. [orig.] Богдановић 1986: Д. Богдановић, *Књига о Косову*, Београд: САНУ.
- Bovan 1980: V. Bovan, *Srpski pisci s Kosova i Metohije s kraja 19. i s početka 20. veka*, Priština: Jedinstvo. [orig.] Бован 1980: В. Бован, *Српски писци с Косова и Метохије с краја 19. и с почетка 20. века*, Приштина: Јединство.
- Bovan 1991: V. Bovan, Iseļjavanje Srba sa Kosova i Metohije u delima М. Ђорђевића i G. Возовића, Priština: *Baština*, 1, Priština, 43–51. [orig.] Бован 1991: В. Бован, Исељавање Срба са Косова и Метохије у делима М. Ђорђевића и Г. Божовића, Приштина: *Баштина*, 1, Приштина, 43–51.

- Božović 1998: G. Božović, *Moј Kolašin*, Beograd/Priština: Ars Libri/Novi Svet. [orig.]
 Божовић 1998: Г. Божовић, *Мој Колашин*, Београд/Приштина: Арс Ли-
 бри/Нови Свет.
- Bart 1971: R. Bart, *Književnost, mitologija. smiologija*, Beograd: Nolit. [orig.] Барт
 1971: Р. Барт, *Књижевност, митологија. смиологија*, Београд: Нолит.
- But 1983: V. But, *Retorika proze*, Beograd: Nolit. [orig.] Бут 1983: В. Бут, *Реторика
 прозе*, Београд: Нолит.
- Cvetanović 1992: V. Cvetanović, *Devet pripovedača Kosova i Metohije (1871–1941)*,
 Beograd: KZ „Zvezdara”. [orig.] Цветановић 1992: В. Цветановић, *Девет
 приповедача Косова и Метохије (1871–1941)*, Београд: КЗ „Звездара”.
- Ćosić 1927: B. Ćosić, U razgovoru sa g. Grigorijem Božovićem, pripovedačem,
 Beograd: *Reč i slika*, 3, Beograd, 83. [orig.] Ћосић 1927: Б. Ћосић, У разго-
 вору са г. Григоријем Божовићем, приповедачем, Београд: *Реч и слика*,
 3, Београд, 83.
- Denić 2008: S. Denić, *Srpski pisci na Kosovu i Metohiji (1871–1941)*, Priština/
 Leposavić: Institut za srpsku kulturu. [orig.] Денић 2008: С. Денић, *Српски
 писци на Косову и Метохији (1871–1941)*, Приштина/Лепосавић: Инсти-
 тут за српску културу.
- Ingarden 1979: R. Ingarden, *O saznavanju književnog dela*, Beograd: Nolit. [orig.] Ин-
 гарден 1979: Р. Ингарден, *О сазнавању књижевног дела*, Београд: Нолит.
- Jerotiћ 1984: V. Jerotiћ, *Između autoriteta i slobode*, Beograd: Prosveta. [orig.] Јеро-
 тић 1984: В. Јеротић, *Између ауторитета и слободе*, Београд: Просвета.
- Korać 1992: S. Korać, Pripovedač Grigorije Božović, Priština: *Stremljenja*, 6–8,
 Priština, 671–677. [orig.] Кораћ 1992: С. Кораћ, Приповедач Григорије Бо-
 жовић, Приштина: *Стремљења*, 6–8, Приштина, 671–677.
- Kostić 2002: D. Kostić, *Srpska proza na Kosovu i Metohiji (1945–2000)*, Priština/
 Leposavić: Institut za srpsku kulturu. [orig.] Костић 2002: Д. Костић, *Срп-
 ска проза на Косову и Метохији (1945–2000)*, Приштина/Лепосавић: Ин-
 ститут за српску културу.
- Marković 1970: S. Marković, *Književni pokreti i tokovi između dva svetska rata*,
 Beograd: Obelisk. [orig.] Марковић 1970: С. Марковић, *Књижевни покре-
 ти и токови између два светска рата*, Београд: Обелиск.
- Milošević 1964: N. Milošević, *Antropološki eseji*, Beograd: Nolit. [orig.] Милошевић
 1964: Н. Милошевић, *Антрополошки есеји*, Београд: Нолит.
- Pantić 1992: M. Pantić, Tri pisca „utuljene baštine”, D. Vasić, G. Božović, S. Krakov,
 Novi Sad: LMS, 449/3, Novi Sad, 446–449. [orig.] Пантић 1992: М. Пантић,
 Три писца „утуљене баштине”, Д. Васић, Г. Божовић, С. Краков, Нови
 Сад: ЛМС, 449/3, Нови Сад, 446–449.
- Ristić 1993: J. Ristić, Kosovo i Metohija u putopisnom viđenju Grigorija Božovića,
 Gračanica: Vidovdanski glasnik, 2, Gračanica, 8. [orig.] Ристић 1993: Ј.
 Ристић, Косово и Метохија у путописном виђењу Григорија Божовића,
 Грачаница: Видовдански гласник, 2, Грачаница, 8.
- Tešić 1990: G. Tešić, *Utuljena baština*, Beograd: KIZ „Dositej”. [orig.] Тешић 1990: Г.
 Тешић, *Утуљена баштина*, Београд: КИЗ „Доситеј”.
- Vuković 1993: V. Vuković, *Živi likovi Stare Srbije*, (zapisi o Grigoriju Božoviću),
 Priština: *Stremljenja*, 1–3, Priština, 82–98. [orig.] Вуковић 1993: В. Вуковић,
 Живи ликови Старе Србије, (записи о Григорију Божовићу), Пришти-
 на: *Стремљења*, 1–3, Приштина, 82–98.

Snežana S. Baščarević
ETHNOS AND TOPOS
IN THE NARRATIVES OF GRIGORIJE BOŽOVIĆ

Summary

The paper considered the presence of ethnos and topos in the narratives of Grigorije Božović. They speak about real characters and events from the writer's homeland Ibar Kolašin. Božović strove to harmonize life and literary matter through his narratives. They represent true ethnographic-topographic sketches, making, in sum, a clue to the history of Kolašin. Using the pluralism method in research was necessary. We concluded that the author subjectively defined himself according to the socio-historical reality of the environment he depicted and that the presented ethnos and topos in his narratives, can be called Kolašin-like.

Keywords: ethnos, topos, G. Božović, narratives, residents of Kolašin, Ibarski Kolašin.

Примљен: 5. јануара 2018. године
Прихваћен: 27. априла 2018. године